

Plan B za Slovenijo, mreža nevladnih organizacij za trajnostni razvoj
Kordinatorator Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj
Trubarjeva 50
1000 Ljubljana

Služba Vlade RS za razvoj in evropsko kohezijsko politiko
Kotnikova 5
1000 Ljubljana

Ljubljana, 9. 11. 2017

Zadeva: Pripombe na Strategijo razvoja Slovenije 2030 (osnutek)

Uvod

V uvodu je zapisano, da živimo v času iskanja novih paradigem razvoja, ki v ospredje družbenih prizadevanj postavljajo kakovost življenja. Dejansko živimo v času, ko se vse bolj kaže nuja po iskanju korenito drugačnih paradigem razvoja, ki nam bodo kot civilizaciji omogočile **obstane**k.

Neupoštevanje kritičnosti stanja, ki izhaja iz znanstvenih dognanj (predvsem na področju podnebnih sprememb, slabšanja stanja ekosistemov ipd.) in njihovih predvidljivih družbenih posledic (množične migracije) zmanjšuje relevantnost osnutka SRS. Dvig kakovosti življenja kot osrednji razvojni cilj do 2030 pomeni neodgovorno prelaganje posledic nevzdržnega modela proizvodnje in potrošnje na mlade in prihodnje generacije.

V četrtem odstavku je potrebno navesti pravno podlago za pripravo strategije (Uredba o dokumentih razvojnega načrtovanja).

Razvojno izhodišče Slovenije

Globalni kontekst

Dokument na nekaterih mestih prepozna potrebo po preobrazbi obstoječega gospodarskega modela. Vendarle pa prevladujoče sledi miselnosti, ki zagovarja obstoječo paradigmo razvoja nenehne gospodarske rasti tudi v letih do 2030. Načrtovanje nadaljevanja »business as usual« je moralno nesprejemljivo prelaganje bremena ukrepanja na mlade in prihodnje generacije in (EU) trendom neprimerno razvojno načrtovanje. **Preobrazba gospodarskega modela danes ni arbitrarni izziv, ampak nujni pogoj za obstoj človeške civilizacije.** Strateški dokument, ki tega ne naslavlja, je nerelevanten.

Prevladujoča miselnost potrebe po nenehni rasti, ki odseva skozi celoten dokument, verjetno izvira iz podlag za pripravo SRS, ki temeljijo na dokaj enostranskih pogledih na globalne trende. Zatorej bi bilo priporočljivo, da bi dokument zaobjel tudi poglede na globalne trende, kot jih vidijo znanstvene ustanove ali civilno-družbena gibanja, ne pa predvsem organizacije za gospodarski razvoj. Na ta način bi dokument ponudil bolj celovito obravnavo globalnih trendov ter bolj celovit kontekst za oblikovanje slovenskih razvojnih pristopov.

Pripravljavcem dokumenta zamerimo, da prihodnji razvoj Slovenije pogojujejo z njeno sposobnostjo odzivanja in prilagajanja na globalne trende, ne predvidevajo pa njene **proaktivne vloge** v sooblikovanju teh trendov. To je zelo nedržavno.

Porast preseljevanja je v osnutku SRS povezan s simptomi, katerim smo danes priča, izogne pa se navajanju vzrokov za razvoj teh simptomov. Ti izvirajo iz obstoječega nevzdržnega gospodarskega modela ter njegovega vpliva na trgovinske in razvojne politike, ki spodbujajo razvoj simptomov naštetih v osnutku (neenakost, gospodarske nerazvitost, korupcija in podnebne spremembe). Strukturno upočasnjevanje globalne gospodarske rasti je v osnutku prepoznano kot »grožnja« in ne kot spodbuda za temeljito preoblikovanje obstoječega gospodarskega modela, ki je nujni pogoj za obstanek človeške družbe. **Zagovarjanje pospešene rasti produktivnosti, ki bo dosežena trajnostno, je nesmiselna navedba, saj gre za nasprotujoča in izključujoča se pojma.** Menimo tudi, da »zastoj« v mednarodnih trgovinskih pogajanjih ne bo imel bistvenega vpliva na gospodarsko rast, saj Evropska komisija predvideva, da bi ob sklenitvi vseh sporazumov, predvidenih v trgovinski strategiji, dosegli cca 2% rast BDP v desetletnem obdobju, kar je zanemarljivo ob upoštevanju omejitev modelskih simulacij za napovedovanje. Vendar pa »zastoj« v pogajanjih, podobno kot »grožnja« strukturnega upočasnjevanja rasti ponuja priložnost za oblikovanje politik, ki bodo odgovorile na težave, katerim smo ali bomo priča. To bi strategija morala nasloviti.

V trenutnem kontekstu je tudi multipolarnost gospodarskih in političnih moči zgolj navidezna, saj se nahajamo v enopolarnem sistemu moči kapitala, ki ga javne institucije in politika ne nadzirajo in usmerjajo v potrebni meri. Tako je nezaupanje državljanov do institucij zlasti posledica dela teh institucij samih, ki v oblikovanju politik preveč upoštevajo interese multinacionalnih podjetij in ostalih najmočnejših družbenih akterjev ter zapostavljajo dobrobit in interese najranljivejših skupin v družbi, ki postajajo vse bolj številčne, ter okolja. **Predlagamo, da je strategija kritična tudi do delovanja javnega sektorja in njegovega prispevka k izgubi zaupanja državljanov.**

Slovenija

Dokument prepoznava nevzdržnost modela razvoja, v katerem se je nahajala Slovenija tik pred izbruhom krize, a spregleda, da se ta model ni bistveno spremenil in se še vedno nahajamo v njem. Tudi v tem delu osnutka je mogoče zaslediti prevladujočo miselnost o nujnosti gospodarske rasti, z navedbami o dohitevanju gospodarsko bolj razvitih držav, četudi **bi si morali za cilj in kazalnik zastaviti dohitevanje držav, ki dosegajo boljše rezultate npr. z vidika družbene povezanosti, varovanja okolja ali zadovoljstva ljudi.** Dejanska individualna potrošnja na prebivalca kot kazalnik življenjskega standarda ni ustrezen, saj individualna potrošnja lahko raste tudi na račun krčenja javne potrošnje, ki posledično vodi v plačljivost določenih osnovnih storitev (šolstvo, zdravstvo), kar ni mogoče vrednotiti kot dvig življenjskega standarda. Dvig življenjskega standarda dokument povezuje

zlasti z gospodarsko rastjo in ne razmišlja o možni vlogi in prispevku delovno neaktivnih prebivalcev, ki imajo velik potencial prispevanja k boljšemu življenjskemu standardu.

Dokument prekomerno izpostavlja stremljenje k stalni rasti produktivnosti, ki je nesmiselno, saj stalna rast – sploh na dolgi rok - ni mogoča. Razloge za nizko produktivnost osnutek povezuje predvsem z neučinkovito in obremenjujočo državo ter neustrezno izobrazbo in demografijo, kar je mogoče razumeti kot poziv k podreditvi države in ljudi potrebam gospodarskih družb, pri čemer pa **razlogov za nizko produktivnost na strani gospodarstva dokument ne našteva, četudi so ti znani: snovna in energetska potratnost, pomanjkljive vodstvene veščine uprav in vodilnih tudi v znatnem delu zasebnih podjetjih itd.**

Pri pregledu okoljskih vplivov (v odstavku pod sliko 3) so naštetih pozitivni premiki v zmanjšanju pritiskov na okolje, a namesto splošnih navedb bi za boljšo sliko bilo smiselno navesti vrzeli in cilje, ki bi jih morali doseči za potrebno zmanjšanje pritiskov na okolje. Poleg tranzitnega prometa so problematični tudi trendi v **cestnem osebnem prometu**, ki jih dokument ne navaja, prav tako pa so pomanjkljive navedbe glede rabe energije na BDP, ki ne izvirajo zgolj iz strukture gospodarstva, temveč tudi neučinkovitih procesov. **Zanemarljen je tudi podatek o kritično majhnih površinah kmetijskih zemljišč in dolgotrajnem trendu njihove izgube zaradi pozidave.** Slika 4 bi za primerjavo stanja morala vsebovati tudi na podlagi znanosti opredeljene sprejemljive oz. vzdržne vrednosti izpustov. Na ta način bi dokument podal sliko vplivov na okolje, iz katere bi dobili bolj realistično sporočilo: da nekateri trendi v vplivih na okolje kažejo pozitivne premike, vendar pa nas do resnične okoljske trajnostnosti čaka še dolga pot.

Osrednji cilj Strategije razvoja Slovenije

Med ključnimi strateškimi usmeritvami države je navedeno visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse. Opozarjamo, da ni nujno, da samo takšno gospodarstvo zagotavlja osnovo za kakovostno življenje. Primer: enako kot visoko produktivno gospodarstvo lahko h kakovosti življenja pripomorejo preprosti ukrepi, ki ljudem omogočijo, da si pridelajo lastno hrano in energijo in živijo brez lastnega avtomobila. Pridelovanje lastne zelenjave ali proizvodnja lastne elektrike je morda daleč od 'visoke produktivnosti' in verjetno ne ustvarja dodane vrednosti za vse, a kljub temu lahko pomembno prispeva k doseganju kakovosti življenja. **Predlagamo nadomestitev te strateške usmeritve z usmeritvijo v »trajnostno gospodarstvo, ki nudi osnovo za kakovostno življenje za vse«.**

Kazalnik delež obnovljivih virov energije v končni rabi energije je potrebno dopolniti na dva načina:

- kazalnik naj se preformulira v : »delež **trajnostnih obnovljivih virov energije** v končni rabi energije«. Kazalnik delež OVE v končni rabi energije je potencialno škodljiv za doseganje strateške usmeritve ohranjeno zdravo naravno okolje, saj njegovo doseganje lahko povzroči uničujoče vplive na naravno okolje (npr. gradnja hidroelektrarn).
- doda naj se kazalnik »**raba primarne energije**«. Povečanje deleža OVE se najučinkoviteje tako s cenovnega vidika, kot vidika ohranjanja naravnega okolja, doseže z zmanjšanjem rabe energije, zato je doseganje cilja (ki bo dogovorjen na EU ravni) potrebno podkrepiti s tem dodatnim kazalnikom.

Cilji razvoja Slovenije

Predlagamo združitev ciljev 5, 6 in 8, saj v kolikor se vseh "gospodarskih" ciljev ne združi v en cilj (**stabilno, konkurenčno, družbeno odgovorno, nizkoogljično in snovno učinkovito gospodarstvo**), se bodo ti cilji medsebojno spodkopavali. Nadaljeval se bo npr. škodljiv diskurz o dilemi med gospodarskim razvojem in ohranjanjem okolja, kar ne odseva realne potrebe po (tudi gospodarskem) razvoju, ki za svojo bistveno dimenzijo jemlje prav ohranjanje okolja.

Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo

V poglavju je razvidna prevladujoča miselnost dokumenta, ki na primarno mesto postavlja gospodarsko rast in za doseganje tega cilja potrebne ukrepe. Znanje je v poglavju umeščeno v funkcijo gospodarske konkurenčnosti, četudi je znanje predpogoj za marsikatere ostale cilje in dejavnosti (kultura, jezik, strpnost itd). Poglavje kot cilj izobraževanja postavlja zgolj pridobivanje tistih znanj, ki jih je mogoče prodati na trgu in ne **znanj, ki prispevajo k medsebojnemu razumevanju, povezanosti družbe itd.**

Dostojno življenje za vse

Poglavje pri merjenju dohodkovne neenakosti in stopnji tveganja revščine ponuja mednarodno primerjavo, kjer se Slovenija umešča relativno dobro, pri tem pa prezre zgodovinsko primerjavo trendov v Sloveniji, ki kaže, da Slovenija na tem področju izrazito nazaduje. Metode primerjave z mednarodnim okoljem tudi ni ustrezna za doseganje zelenega stanja, saj **mora cilj biti naravnani na izboljšanje stanja doma** in ne na ohranjanje ali izboljšanje mednarodne primerjave.

Med ključnimi usmeritvami za doseganje cilja je zagotavljanje primerne ravni dohodka za dostojno življenje. Ob odsotnosti splošne razprave o tem, **kaj dostojno življenje pravzaprav pomeni**, bi bilo dobrodošlo, da dokument ponudi podrobnejšo razlago tega pojma.

V alineji b) je med usmeritvami tudi omogočanje prometne povezanosti, ne da pri tem bilo pojasnjeno, kakšna specifična oblika povezanosti je tu mišljena. Tako lahko to pomeni gradnjo dodatnih cest do sleherne vasi v Sloveniji, ali zagotavljanje kvalitetnega in učinkovitega javnega prevoza oz. mobilnosti. V alineji je izpuščena tudi razpoložljivost zaposlitev v kraju bivanja, ki je pomembna tako z okoljskega vidika kot enakomernega razvoja regij.

Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete

V poglavju ni omenjena naravna dediščina, ki prav tako pomembno prispeva k nacionalni identiteti – nas dela Slovence.

Gospodarska stabilnost

Poglavje nadaljuje z miselnostjo potrebe po nenehni gospodarski rasti. Uvodni odstavek omenja padec gospodarske aktivnosti v času krize v Sloveniji, medtem ko rast, ki smo ji trenutno priča, z vidika stabilnosti ne problematizira oz. omenja. Če je cilj ohranjanje stabilnosti gospodarstva, potem je potrebno kritično pogledati tudi na navzgor obrnjeni del cikla, ne le na padce v ciklu in pripoznati, da prekomerna in nenehna rast prav tako ni v skladu s cilji ohranjanja gospodarske stabilnosti. Trajnostni gospodarski razvoj se v poglavju povezuje z visoko konkurenčnostjo, čeprav temu ni nujno tako, ali je lahko celo nasprotno modelu trajnostnega gospodarstva, če konkurenčnost temelji na družbenem in okoljskem dampingu, čemur smo v Sloveniji vse bolj priča.

Med ključne usmeritve za doseg cilja predlagamo da se dodata cilja:

- Spodbujanje gospodarskih modelov in rešitev, ki povečujejo odpornost na cikličnost trga ter zagotavljajo vključevanje vseh.
- in
- Zagotavljanje davčne pravičnosti.

V alineji a) predlagamo, da se črta besedilo zmanjševanja »zaostanka za razvitejšimi državami« tako da se nova alineja glasi: »Spodbujati trajnostni gospodarski razvoj, ki bo omogočal kakovost življenja za vse.«

Ključne usmeritve v alineji e) so v nasprotju z ciljem gospodarske stabilnosti, saj spodbujajo razvoj tveganih finančnih mahinacij, ki so vodile v izbruh krize leta 2008. Predlagamo črtanje celotne alineje.

Med kazalniki predlagamo, da se kazalnik BDP na prebivalca nadomesti s kazalnikom HPI ali GPI.

Dodata naj se kazalnika za merjenje zmanjševanja zasebnega dolga in zagotavljanja davčne pravičnosti.

Konkurenčen ter družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor

Poglavje oz. naslov poglavja v celoti zanemarja okoljsko odgovornost sektorjev. Uvodni odstavek sledi prevladujoči miselnosti nenehnega višanja gospodarske rasti in dvigovanja konkurenčnosti ter produktivnosti, kar je nezaželeno in nemogoče zasledovati v nedogled. Odstavek omenja tudi krepitev davčne kapacitete, vendar tega ne povezuje tudi z davčno pravičnostjo.

Tudi drugi odstavek se nadaljuje v duhu stalne rasti, pri čemer zgolj zadnji stavek omenja upoštevanje omejitev (in priložnosti), ki jih ponuja okolje ter prispevek h kakovosti življenja in razvoju družbe. Namesto znanja in inovacij v službi zasledovanja hitre in nenehne rasti, ki se zdi, da je bolj ali manj sama sebi namenjena, bi moral osnutek strategije **znanje in inovacije postaviti v funkcijo iskanja vzdržnih rešitev za obstoječe družbene težave in izzive.**

Predlogi k delu »Ključne usmeritve za doseg cilja«:

V alineji a) se črta besedilo visoko konkurenčno gospodarstvo, tako da se nova alineja glasi: »Spodbujati razvoj znanosti in raziskav na prednostnih področjih za višjo kakovost življenja za vse in učinkovito reševanje družbenih izzivov«.

V alineji b) se črta »z neposrednimi tujimi investicijami (NTI)«, tako da se nova alineja glasi: »Spodbujati internacionalizacijo podjetij z vključevanjem v globalne verige vrednosti ter vključitvijo raziskovalnih organizacij v mednarodno okolje.«

V alineji d) se ob omembi ekonomije souporabe doda besedilo »ob upoštevanju socialnih standardov in učinkovitem prilagajanju davčne politike s ciljem preprečevanja izmikavanja davkom«.

Alineja g) se v celoti črta ali pa prilagodi tako, da bo jasno vključevala naslavljanje okoljskih in družbenih ciljev. Npr. učinkovito upravljanje državnih podjetij lahko vodi v okoljski ali socialni damping, v kolikor se pod učinkovitostjo razume in vrednoti le ekonomske kazalnike poslovanja. Predlagamo podrobnejšo obrazložitev »učinkovitosti upravljanja«. Pri umiku države iz lastništva podjetji bi strategija lahko zasledovala cilje dohodkovne dobrobiti družbe in spodbujala delavski odkup državnih podjetij, lastništvo pa poleg strateških naložb ohranila tudi v podjetjih, ki so pomembni za zagotavljanje storitev za celotno družbo. Predlagamo, da se alineja dopolni z zgornjimi dopolnili ali pa v celoti črta.

Predlogi h kazalnikom: Družbene odgovornosti ne naslavlja noben kazalnik, čeprav je to cilj. S čim ga bomo merili? Če ustrezen kazalnik ne obstaja, se razvije novega, tako kot kazalnik na področju kulture, ki bo naknadno razvit. Kazalnik »Produktivnost (BDP na zaposlenega, po kupni moči)« se nadomesti z ustrežnejšim kazalnikom.

Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta

Poglavje predvideva izgubo delovnih mest zaradi tehnološkega preboja in digitalizacije, pri tem pa ne omenja ali upošteva **izgube delovnih mest zaradi opuščanja rabe fosilnih goriv**. Za potrebe pravičnega prehoda je potrebno že sedaj upoštevati in načrtovati nova delovna mesta tudi za osebe, ki bodo izgubile zaposlitev zaradi opuščanja rabe fosilnih goriv.

Sistem varne prožnosti je eden od dejavnikov, ki bodo v prihodnosti še zaostrovali neugodne demografske trende (mladi, ki so dejavnik prožnosti, imajo slabe pogoje za ustvarjanje družin) in bi ga bilo potrebno izbrisati iz poglavja ter ključnih usmeritev. **Družbene in finančne posledice demografskih trendov bomo lahko obvladovali s trdnimi zaposlitvami, ne pa s prožnostjo.**

Z vidika razvoja je bolj kot povečanje stopnje delovne aktivnosti v mlajših in starejših starostnih skupinah bistveno **zmanjševanje stroškov za osnovne dobrine** (hrana, energija, mobilnost), kar se dolgoročno lahko zagotovi samo z oskrbo iz lokalnih obnovljivih virov.

Med ključne usmeritve za doseg cilja je nujno potrebno dodati **zmanjšanje prekarizacije**.

Med kazalnike je potrebno dodati kazalnik za merjenje kakovosti delovnih mest (bolniške odsotnosti, zdravje ljudi ob upokojitvi...)

Nizkoogljično krožno gospodarstvo

V stavku »Prednostno povečevanje URE in obenem porabe OVE bo omogočalo zmanjševanje izpustov toplogrednih plinov (TGP), kar je tudi del zavez Slovenije v okviru podnebno-energetskega paketa EU ter zavez Pariškega podnebne sporazuma« se beseda »porabe« črta in nadomesti z besedo »deleža«.

Stavek »Pomemben vir TGP je tudi področje prometa, zato bo Slovenija izkoristila potenciale inovacij na področju novih konceptov mobilnosti in optimiziranja tranzitnega prometa.« zapostavlja vlogo osebnega prometa, ki je v porastu in prispeva pomemben delež emisij TGP znotraj sektorja. Predlagamo, da se doda stavek o velikem prispevku osebnega prometa k emisijam TGP v sektorju in **preusmerjanju mobilnostnih navad na javni potniški promet z ureditvijo sistema JPP in sanacijo slovenskih železnic.**

Ključne usmeritve za dosego cilja:

Alineja a) vsebuje neskladje (rast in zmanjšanje rabe virov in izpustov). Skladno bi bilo zagotavljati, da **se gospodarstvo lahko razvija le v nizkoogljični smeri.**

V alineji d) se na koncu stavka doda besedilo »in povečanjem deleža JPP«, tako da se nova alineja glasi: »Zagotavljati, da infrastruktura in raba energije v prometu podpirata prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo ter omogočata trajnostno mobilnost, tudi s pomočjo uvajanja novih konceptov mobilnosti in in povečanjem deleža JPP.«

Kazalnik »delež OVE v končni rabi energije« se dopolni, tako da se glasi »delež trajnostnih obnovljivih virov energije v končni rabi energije«. Doda se kazalnik »raba primarne energije«.

Trajnostno upravljanje z naravnimi viri

Dokument mora pripoznati, da **so naravni viri temelj preživetja in ne temelj gospodarskega razvoja.**

Med ključne usmeritve za dosego cilja dodati:

»zagotavljanje vključujočih procesov in dosledno izvajanje že obstoječe zakonodaje« ter

»funkcionalno degradirana območja kot ključna območja za usmerjanje razvoja, sanacija degradiranih območij (ne samo tal).«

Varna in globalno odgovorna Slovenija

Ključne usmeritve za dosego cilja:

V alineji e) dodati »izkoreninjenje ključnih vzrokov za migracije«, tako da se nova alineja glasi
»Zagotavljati varnost državne in zunanje meje Evropske unije ter iskanje celovitih rešitev za učinkovito globalno upravljanje z migracijskimi tokovi z izkoreninjenjem ključnih vzrokov za migracije in s sodelovanjem med izvornimi, tranzitnimi in ciljnimi državami.«

V alineji g) na začetku stavka dodati besedo »Transparentno«

Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve

Med ključne usmeritve za doseg cilja dodati:

»Zagotoviti, da povečanje učinkovitosti države ni doseženo na račun zmanjšanja transparentnosti, vključevanja ali odprave korakov v postopkih.«

Za mrežo Plan B za Slovenijo pripravil Andrej Gnezda, koordinator delovne skupine Zeleni razvojni preboj